

МЕҲНАТ НИЗОЛАРИ ТУШУНЧАСИ ВА ТАВСИФИ

*Бурибеков Бобур Абдузаффор ўгли,
Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси
марказий девони катта офицери*

Юртимизда олиб борилаётган ислохотлар турли хил ижтимоий институтларнинг ривожига, айниқса меҳнат муносабатларининг такомиллашувиغا ҳам туртки бўлмоқда.

Инсонларнинг меҳнат ҳуқуқларини ҳимоя қилишга қаратилган кўплаб халқаро нормалар, яъни Бирлашган Миллатлар Ташкилоти стандартлари, Халқаро Меҳнат Ташкилотининг конвенциялари ва минтақавий меъёрий ҳужжатлари амал қилади. Хусусан, меҳнат ҳуқуқи ҳимояси соҳасидаги Бирлашган Миллатлар Ташкилоти стандартларидан Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон Декларацияси, Иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар тўғрисидаги ҳамда Фуқаровий ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисидаги Халқаро Пактлар муҳим ўрин тутди.

Шунингдек, мамлакатимизда меҳнат муносабатлари субъектларининг ҳуқуқ ва мажбуриятлари Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, Меҳнат кодекси ва бошқа қонун ҳужжатлари билан мустаҳкамлаб қўйилган. Ўзбекистон Республикаси Меҳнат кодексининг тегишли нормаларида ходимларнинг бузилган меҳнат ҳуқуқларини ҳимоя қилиш мақсадида меҳнат низоларини кўриб чиқиш ва ҳал этиш тартиби ифодаланади. Меҳнат қонунчилигининг такомиллашуви натижасида иш берувчилар ва ходимлар ўртасида янги меҳнат муносабатларининг вужудга келиши, ўз навбатида янги меҳнат шартларини ўрнатиш ёки ўзгартириш оқибатида янги турдаги низолар ҳам келиб чиқмоқда.

Бироқ, Меҳнат кодекси нормалари амалиётда кузатилаётган меҳнат низоларини кўриб чиқиб, ҳал этиш талабларига тўлақонли жавоб бермаётганлигига гувоҳ бўляпмиз. Хусусан, меҳнат низолари комиссияси фаолиятини тубдан қайта кўриб чиқиш, меҳнат низоларини медиация тартиб-таомили асосида кўриб ҳал этиш тартибини янада такомиллаштириш, умумий юрисдикция судларига келиб тушаётган меҳнат низоларини судга тааллуқлилиги бўйича самарали кўриб ҳал этиш кабилар меҳнат қонунчилиги олдида турган асосий масалалар қаторидадир.

Бугунги кунда амалиётда учраётган меҳнат низоларига тўхталишдан аввал ўз-ўзидан савол туғиладики, аслида низо - нима? Унинг қайси кўриниши

амалиётда кўп учрамоқда? Амалиётда учраётган меҳнат низолари қайси судга тааллуқли? Меҳнат низоларини судга тааллуқлилиги бўйича тақсимлашда қандай хато ва камчиликларга йўл қўйилмоқда? Шулар ҳақда қисқача тўхталиб ўтамиз.

“Низо” атамаси кўп ҳолларда меҳнат юрисдикциясига тааллуқли бўлиб, А.Мадвалиевнинг умумий таҳрири остида чоп этилган “Ўзбек тилининг изоҳли луғати”да “низо” сўзи баҳс, тортишув, жанжал, тўқнашув, кураш, ўзаро келишмовчилик ёки қарама-қаршилик, душманлик, адоват орқасида туғилган ҳолат, муносабат, ихтилоф, нифоқ каби маъноларни акс эттиради дея таърифланган. [1]

Юқорида низо тушунчасига аниқ таъриф берилган бўлсада, бироқ меҳнат низоларига нисбатан таъриф бериш борасида ҳуқуқшунос олимлар ўртасида фикр ва мулоҳазалар турлича эканлигини алоҳида таъкидлаб ўтиш лозим.

Хусусан, М.Мамасиддиқов меҳнат низоларини ваколатли органлар томонидан ҳал қилинадиган субъектив меҳнат ҳуқуқларини амалга ошириш юзасидан келиб чиққан келишмовчиликлар деб таъкидлайди. [2. –Б.15]

Айрим ҳуқуқшуносларнинг фикрича, меҳнат низоларига оид ҳуқуқий муносабатлар, бу - ҳуқуқи бузилган деб тахмин қилинаётган шахс билан ана шундай ҳуқуқбузарликка йўл қўйган деб гумон этилаётган томон ўртасидаги тортишувлардан иборатдир. [3]

Барчамизга яхши маълумки, Меҳнат кодексининг 14-моддасида меҳнатга оид муносабатларининг субъектлари “белгиланган ёшга етган (77-модда) ҳамда иш берувчи билан меҳнат шартномаси тузган Ўзбекистон Республикаси фуқаролари, шунингдек чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар” деб кўрсатилган. [4]

Меҳнатга оид муносабатларнинг субъектлари муайян манфаатларни кўзлаб ўзаро меҳнат муносабатларига киришади. Агарда ушбу муносабатларни амалга ошириш жараёнида улар ўртасида ҳуқуқ ва мажбуриятлар билан боғлиқ манфаатлар тўқнашуви юзага келса, бу ўз навбатида меҳнат низоларини келтириб чиқаради.

Юқоридагилардан келиб чиқиб таъкидлаш жоизки, меҳнат низолари тарафлар ўртасидаги манфаатлар қарама-қаршилиги сабабли юзага келган муаммоли масаладир.

Шуни таъкидлаб ўтиш лозимки, юзага келган меҳнат низоларининг тўғри ва ўз вақтида кўриб чиқилиши ҳамда ҳал этилиши меҳнат муносабатлари субъектларининг меҳнатга оид ҳуқуқлари самарали ҳимоя қилинишига, бузилган ҳуқуқ ва қонуний манфаатларининг тикланишига асос бўлади. Бу

эса, меҳнат низоларининг қайси органлар томонидан кўриб чиқилиши масаласини тўғри ҳал этишда тааллуқлилиқ институти ва уни белгилаш мезонларини яратиш, низоларнинг айнан қайси судлар томонидан кўрилишида долзарб аҳамият касб этади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. А.Мадвалиев таҳрири остида (2006-2008)//<https://ziyouz.uz/durdona-toplamlar/uzbek-tilining-izohli-lugati/>
2. М.М.Мамасиддиқов Меҳнатга оид ҳуқуқий муносабатлардан келиб чиқадиган низоли ишларни судда кўришнинг процессуал хусусиятлари. Юрид.фанлари номзоди илмий даражасини олиш учун Диссертация. Т.:2002. -Б.15.
3. Й.Турсунов, Ш.Газиев “Меҳнат низолари ва уларни ҳал этишнинг ҳуқуқий муаммолари”. Ўқув қўлланма. Тошкент, 2009.
4. <https://lex.uz/acts/142859>.